

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ім. К.Д. УШІНСЬКОГО

На правах рукопису

РЕДЬКІНА ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

ФОРМУВАННЯ НАРОДОЗНАВЧИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ

СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ

ІХ З НАРОДНИМИ ТРАДИЦІЯМИ КРИМУ

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Одеса - 1996 г.

34(100)(091)
24

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00760836 (U)

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Ялтинському державному педагогічному коледжі.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, доцент
НАГОРНА Галина Олексіївна

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук, професор
КІЧУК Надія Василівна;
кандидат педагогічних наук, доцент
ЖАРОВЦЕВА Тетяна Григорівна

Провідна установа - Прикарпатський державний університет ім. В.Стефаніка.

Захист відбудеться "____" _____ 1997 р. о ____ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03 при
Південноукраїнському державному педагогічному університеті
ім.К.Д.Ушинського за адресою: 270105, м.Одеса, вул. Генуезька, 22.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету ім.К.Д.Ушинського за адресою: 2070020, м.Одеса, вул. Старо-портофранківська, 26.

Автореферат розіслано "____" _____ 1996 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

професор

КАВАЛЕРОВА Н.А.

Загальна характеристика роботи

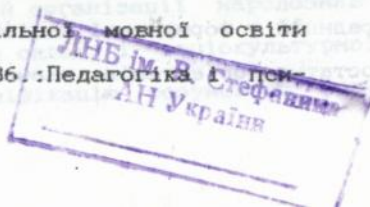
Актуальність дослідження визначається тими інноваціями в галузі освіти, які відбуваються в контексті соціокультурних перетворень нашої країни, необхідністю гармонізувати взаємодію всіх етносів поліетнічної держави, зрослим попитом суспільства на діяльну, творчо мислячу, національно свідому особистість. У цьому зв'язку реформування національної системи освіти повинно враховувати прагнення кожної національної спільноти до самозбереження, життєву потребу в пізнанні інших мов і культур, їх взаємозбагаченні, що слугують "гарантом людського взаєморозуміння в Україні та поза її межами"¹.

Національний компонент змісту освіти передбачає досконале володіння літературними нормами рідної та української мов, підвищення питомої ваги народознавчого матеріалу у визначенні базисного компоненту дошкільної освіти, який би синтезував етнічні та національні традиції в сучасну українську культуру: обізнаність дітей з кращими зразками етнічної та української літератури, культури, мистецтва.

Роль і місце народних традицій у вихованні дітей відбито в працях багатьох українських (О.Духнович, І.Котляревський, І.Негребецький, О.Потебня, С.Русова, Г.Сковорода, К.Д.Ушинський, Ю.Федькович, І.Франко, Т.Шевченко та ін.) та зарубіжних (В.Афанасьєв, Г.Віногралов, В.Водовозов, Г.Волков, А.Гашимов, А.Ізмайлов, М.Нікіфоровський, І.Срезневський та ін.) ученик і письменників.

1/Бондаренко Н.В. Концепція шкільної мовної освіти національних спільнот в Україні.-36. Педагогіка і психологія.-N 3.-К.,1995.-С.13.

Останнім часом в Україні з'явилося чимало науково-популярних праць, що висвітлюють історію, культуру, традиції, обереги, обрядовість українського народу (О.Воропай, М.Грушевський, А.Данилюк, Г.Довженок, Н.А.Кавалерова, О.Ковальчук, В.Сергійчук, В.Скуратівський, М.Стельмахович, Г.Хоткевич та ін.), народів Криму (В.Возгрін, С.Дмитрієва, С.Загоджанов, Н.Колачев, Л.Нідерле, В.Рогачевська, К.Соколова, Г.Шпет, В.Чичерів, Є.Яцунок та ін.).

Методичний та педагогічний аспекти народознавчої роботи розкрито в низці праць сучасних українських учених (Л.В.Артемова, А.М.Богущ, Н.В.Лисенко, Н.І.Луцан, Т.І.Науменко, М.Г.Стельмахович, В.О.Сухомлинський, О.Ю.Яницька та ін.).

Шляхи та методи ознайомлення дошкільників з українськими традиціями були предметом низки дисертаційних досліджень (О.Барабаш, Л.Калуська, Н.Рогальська, Л.С.Плетеницька). Місце українського фольклору в розвитку мовлення дітей досліджувалося Н.І.Луцан і Л.І.Фесенко.

Поряд з цим зазначимо, що теоретичні та методичні засади використання виховного потенціалу етнічних та українських традицій в їх взаємозв'язку і взаємозбагаченні в місцях компактного проживання різних національних спільнот у навчально-виховному процесі дошкільних закладів України не досліджувалося. Відсутні фундаментальні праці, які б науково обгрунтовували обсяг і характер народознавчих знань у поліетнічній ситуації спілкування, педагогічні умови, форми і методи ефективного формування народознавчої компетенції та народознавчих уявлень у дітей національних спільнот на етапі дошкільного дитинства. Не визначено роль і місце народних традицій у формуванні національної ментальності дітей; недостатня орієнтація навчальних програм та методичних

посібників на полікультурне виховання, майбутніх свідомих громадян нашої держави.

Все це зумовило наявність проблеми в задоволенні потреби щодо використання педагогами народознавчих традицій національних спільнот Криму в навчально-виховній роботі з дітьми і можливостями її розв'язання дошкільними закладами.

Актуальність даної проблеми, її недостатня теоретична та методична розробленість, потреби практики зумовили вибір теми дослідження - "Формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення їх з народними традиціями Криму".

Об'єкт дослідження - народознавчі уявлення дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження - процес формування народознавчих уявлень у дітей засобами народних традицій національних спільнот Криму.

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови та методику формування народознавчих уявлень в процесі ознайомлення дітей з народними традиціями Криму.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні того, що формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку буде ефективним, якщо забезпечити розробку й обґрунтування доцільної методики формування цього процесу в сукупності з низкою таких педагогічних умов його реалізації, як: науково-обґрунтований відбір загальнонаціонального та регіонально-локального народознавчого матеріалу з наступним цілеспрямованим впливом на особистість дитини; реалізація полікультурного підходу до змісту й організації народознавчої роботи з урахуванням етнічного складу і соціокультурної ситуації Криму; орієнтація на ампліфікацію розумового роз-

витку дитини, що передбачає максимальну реалізацію потенціальних можливостей дитини в різних видах діяльності; наявність емоційно-позитивних стимулів активного входження дитини в україно- та етнокультурне середовище; педагогічна просвіта та прилучення батьків до народознавчої роботи з дітьми.

Центральною ідеєю концепції дослідження процесу формування народознавчих уявлень у дітей виступає ідея придбання дошкільниками народознавчої обізнаності щодо народних традицій національних спільнот Криму як сукупності мінімально необхідних і водночас достатніх народознавчих знань, якими оволодівають на основі синтезу провідних принципів народознавчої роботи в ситуації взаємодії етнічних культур і традицій.

Концептуальні положення дослідження:

- формування особистості дошкільника як національно свідомого суб'єкту зумовлено потребами соціокультурних перетворень в галузі освіти, спрямованих на гармонізацію взаємодії усіх етносів поліетнічної держави;
- духовний розвиток особистості як національно свідомого суб'єкту визначається наявністю народознавчої обізнаності дошкільника про народні традиції національних спільнот Криму;
- придбання дітьми старшого дошкільного віку народознавчої обізнаності опосередковано формуванням сукупності народознавчих уявлень, що виникають в процесі ознайомлення з традиціями та культурою народів Криму і зумовлюють духовний розвиток дитини як національно свідомого суб'єкту ;
- народознавча обізнаність особистості про народні традиції Криму взаємозалежить від рівня сформованості в дитини народознавчих уявлень як її показників;
- відбір загальнонаціонального та локально-регіонально-

го народознавчого матеріалу з наступним цілеспрямованим впливом на особистість дитини здійснюється на основі синтезу принципів народності, історизму, краєзнавства, регіональності, полікультурності, емоційної насиченості;

- формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку відбувається на основі моделювання змісту народознавчої роботи з урахуванням етнічного складу і соціокультурної ситуації Криму;

- формування у старших дошкільників народознавчих уявлень, як ступеневий і послідовний процес, забезпечується сукупністю педагогічних умов його реалізації та розробленою методикою доцільного поєднання різноманітних форм і видів дитячої діяльності на основі синтезу принципів народознавчої роботи з дітьми в ситуації взаємодії етнічних культур і традицій.

Відповідно до об'єкту, предмету, мети, гіпотези та концепції дослідження визначалися завдання дослідження:

- вивчити педагогічний досвід та проаналізувати сучасний стан використання народних традицій в дошкільних закладах Криму:

- опрацювати модель реалізації концепції дослідження;

- розробити оцінні характеристики рівнів сформованості народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку;

- визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування народознавчих уявлень у старших дошкільників;

- відібрати, науково обґрунтувати народознавчий матеріал етносів Криму і на цій основі розробити регіональну програму ознайомлення дітей з народними традиціями;

- розробити й експериментально апробувати методику формування народознавчих уявлень у дітей;

- в результаті реалізації концепції дослідження вияви-

ти закономірні тенденції формування народознавчих уявлень у старших дошкільників.

Методологічні засади дослідження становили положення теорії пізнання та філософії гуманізму, відповідно до яких людина є найвищою цінністю суспільства, а життя народу - джерелом його культурної самобутності; історико-діалектичне поєднання явищ на основі їх взаємозв'язку та взаємообумовленості, що пояснює взаємодію загальнолюдських цінностей з національними та етнічними інтересами в умовах розбудови нового змісту національної загальної та педагогічної освіти.

Теоретичними засадами роботи є концептуальні положення національного виховання, мовної освіти національних спільнот; розробки базисного компоненту дошкільної освіти; принципи народності, історизму, полікультурності і т.п.

З метою розв'язання поставлених завдань застосовувалися методи дослідження: теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми; ретроспективний аналіз народних педагогічних надбань; вивчення та узагальнення педагогічного досвіду; аналіз варіантних програм; педагогічне спостереження, опитування, бесіди, анкетування; педагогічний експеримент (констатуючий та формуючий); кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Дослідження проводилося протягом 1989-1995 років у декілька етапів.

На першому етапі (1989-1991 р.р.) аналізувалася філософська, психолого-педагогічна, етнографічна, фольклористична, науково-методична література з досліджуваної проблеми, з'ясовувався рівень її розробленості, визначалися вихідні теоретичні положення, об'єкт, предмет, мета, гіпотеза дослідження.

На другому етапі (1991-1992 р.р.) розроблялася концеп-

ція дослідження та модель її реалізації; здійснювалася експериментальна робота: проводилося анкетування вихователів та батьків з метою виявлення їхньої народознавчої компетентності та володіння адекватною методикою роботи з дітьми, а також вивчалися наявні рівні сформованості народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку.

На третьому етапі (1992-1993 р.р.) обґрунтовувалися педагогічні умови формування народознавчих уявлень у дітей, розроблялася експериментальна регіональна програма ознайомлення дітей з традиціями та культурою народів Криму та методика формування народознавчих уявлень у дітей.

На четвертому етапі (1993-1995 р.р.) проводилася експериментальна перевірка ефективності розробленої нами програми та методики народознавчої роботи з дітьми з формування у них народознавчих уявлень; опрацьовувалися та узагальнювалися результати педагогічного експерименту, формулювалися висновки, виявлялися закономірні тенденції реалізації концепції дослідження та розроблялися відповідні методичні рекомендації.

Експериментальна база дослідження. У педагогічному експерименті брало участь 200 вихователів, 185 батьків, 210 дітей старшого дошкільного віку. В експерименті були задіяні вихователі Криму, в тому числі вихователі дошкільних закладів м.Ялти.

Наукова новизна дослідження полягає в науковому обґрунтуванні положень концепції дослідження процесу формування у дітей старшого дошкільного віку народознавчих уявлень; у визначенні педагогічних умов формування народознавчих уявлень, зокрема обґрунтуванні сукупності мінімально необхідних і водночас достатніх народознавчих знань (обізнаності) дітей в ситуації взаємодії етнічних культур; розробці обґрунтованої методики доцільного поєднання різно-

манітних форм і видів дитячої діяльності в процесі народознавчої роботи; виявленні ступенів і закономірних тенденцій формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку.

Теоретична значущість дослідження полягає в розробці моделі формування народознавчих уявлень у старших дошкільників; в науковому обґрунтуванні принципів народознавчої роботи з дітьми в ситуації взаємодії етнічних культур і традицій; класифікації народознавчих уявлень та їх характеристик; визначенні рівнів сформованості народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку.

Практичну значущість дослідження становлять: регіональна програма "Культура й традиції народів Криму" для дошкільних закладів кримського півострова; тематична програма ознайомлення дітей з татарськими народними традиціями; методичні рекомендації щодо втілення розроблених програм у практику роботи дошкільних закладів; програма спецкурсу "Ознайомлення дітей з традиціями народів Криму" для студентів педагогічного коледжу. Матеріали дослідження можуть бути використані для вдосконалення чинних програм та розробки базисного компонента дошкільної освіти.

Вірогідність результатів дослідження та зроблених на їх основі висновків забезпечується теоретичним обґрунтуванням вихідних позицій, адекватністю використаних методів його предмету і завданням, методами кількісної і якісної обробки даних, результативністю сформованості народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом доповідей на Міжнародному конгресі (Партеніт, 1995), Міжнародній (Рівне, 1992), Всеукраїнській (Глухів, 1993), республіканській (Феодосія, 1993), зональних, обласних і міських

(Сімферополь, Ялта, (1992-1995) науково-практичних конференціях.

Основні результати дослідження відображено в 10 публікаціях автора, а також впроваджено в практику роботи дошкільних закладів Криму, в процесі читання лекцій на курсах підвищення кваліфікації дошкільних працівників у Сімферопольському ОІУВ, в процесі читання спецкурсу студентам педагогічного коледжу м.Ялти.

На захист виносяться:

- концепція дослідження процесу формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку;
- модель реалізації розробленої концепції дослідження;
- експериментально апробовані педагогічні умови, що забезпечують ефективність методики формування народознавчих уявлень у старших дошкільників;
- закономірні тенденції формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

Основний зміст дисертації.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано гіпотезу, концепцію дослідження і завдання, розкрито теоретико-методологічні засади, методи дослідження, його етапи, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, подано дані про апробацію та впровадження здобутих результатів у практику, виділено положення, що виносяться на захист.

У першому розділі - "Теоретичні засади народознавчої роботи з дітьми" - розкрито сутність і зміст понятійного

апарату дослідження, як-от: етнопедагогіка, народна педагогіка, народознавство, народознавчі уявлення; дано історичний огляд та характеристику традицій народів Криму; розроблено модель реалізації концепції дослідження процесу формування народознавчих уявлень у дітей.

Початок становлення і розвитку народної педагогіки припадає на кінець XVIII початок XIX століть (С.Воробкевич, О.Духнович, Л.Глібов, П.Грабовський, І.Негребецький, І.Сковорода, І.Срезневський, К.Д.Ушинський, Ю.Федькович, І.Франко, Т.Шевченко та ін.). Упродовж XX століття активізувалася пропаганда надбань народної педагогіки як українськими (М.Грушевський, В.О.Сухомлинський, С.Русова та ін.), так і зарубіжними вченими (В.Афанасьєв, Г.Віноградов, Г.Волков та ін.).

На сучасному етапі різні аспекти народної педагогіки розкрито в працях багатьох учених: сутність народної педагогіки, етнопедагогіки та її місце у вихованні молоді (Г.Волков, А.Ізмайлов, М.Стельмахович та ін.); вплив надбань народної педагогіки на національне виховання майбутніх громадян України (П.Р.Ігнатенко, В.Г.Кузь, Ю.Д.Руденко, З.О.Сергійчук, В.Т.Скуратівський, Є.І.Сявавко та ін.); використання галузевих знань з народної педагогіки в навчально-виховному процесі (Ф.К. Вовк, Л.Граціанська, Л.Калуська, Н.Лисенко, І.Наулко, Л.Плетеницька та ін.).

У дисертації подано різні визначення феноменів "народна педагогіка", "етнопедагогіка", "народознавство".

Народознавчий аспект дослідження представлено в таких напрямках: репрезентація сутності народознавства, як науки (С.І.Жупанин, П.П.Кононенко, В.Г.Кузь, Ю.Д.Руденко, З.А.Сергійчук, В.П.Струманський та ін.); методика викладання народознавства в школі та вузах (А.М.Богуш, П.Р.Ігнатенко, О.Ко-

вальчук, Н.В.Лисенко, Р.П.Скульський, В.П.Струманський, М.Г.Стельмахович, Б.М.Ступарик, Є.І.Сяваско, В.Д.Хруш та ін.); шляхи ознайомлення дітей дошкільного віку з українськими народними традиціями (Л.В.Артемова, О.Бараболя, А.М.Богуш, С.Жупанин, Л.В.Калуська, О.Кириченко, Н.В.Лисенко, О.П.Макаренко, Т.І.Науменко, Н.В.Рогальська та ін.); історичний огляд традицій та культури народів Криму (В.Возгрін, С.Дмитрієва, С.Загоджанов, Н.Калачев, Л.Нідерле, В.Рогачевська, К.Соколова, Г.Шпет, В.Чечерів, Є.Яцунок та ін.); принципи та функції народознавства (А.М.Богуш, А.Г.Гусейнов, П.Ігнатенко та ін.).

Аналіз чинних альтернативних тематичних програм з народознавства для дошкільних закладів (А.М.Богуш, Л.І.Гриценко, С.І.Жупанин, Н.В.Лисенко, О.П.Макаренко, Н.В.Рогальська, Л.С.Плетеницька) та відповідних розділів у програмах "Малятко", "Дитина", "Українське дошкілля" засвідчив, що народознавчий компонент посідає чільне місце в навчально-виховній роботі дошкільних закладів щодо ознайомлення дітей з українськими народними традиціями. Натомість результати аналізу календарних планів навчально-виховної роботи з дітьми, анкетування вихователів і батьків, перегляд занять у дошкільних закладах Криму засвідчили недостатню обізнаність самих педагогів і батьків з традиціями народів Криму (українські, російські, татарські і т.п.), а відтак і певну відсутність народознавчих занять з урахуванням поліетнічної соціокультурної ситуації Криму. Специфіка народних традицій Криму не відбита в жодному програмно-методичному документі дошкільної ланки освіти.

У становленні й розвитку особистості дитини дошкільного віку суттєву значущість має оволодіння елементарними народознавчими уявленнями (О.Астряб, О.Дорошкевич, Т.Лубенець,

Ф.Сушицький, Я.Чепига, І.Ющин та ін.). Психологи (Б.Г.Ананьєв, П.П.Блонський, Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн та ін.) визначають уявлення як чуттєвий образ предметів і явищ дійсності, які раніше впливали на органи чуття людини.

Під народознавчими уявленнями ми розміємо чуттєво-наочні образи історичних подій, рідної природи, побутових предметів (одягу, взуття, іграшок, посуду тощо), явищ, пов'язаних з народними традиціями, обрядами, звичаями; установлені етнічні норми поведінки, культури спілкування, що формуються на основі минулого досвіду (відчуттів і сприймань народознавчого матеріалу) шляхом відтворення їх у різних видах діяльності. У дітей дошкільного віку уявлення формуються під впливом дорослих в процесі цілеспрямованого й організованого навчання та в різних видах діяльності (О.В.Запорожець). Народознавчі уявлення дітей умовно розподілялися на 4 групи: історичні, краєзнавчі, етнічні, культурологічні.

Історичні уявлення - це чуттєво-наочні образи, які формуються на основі обізнаності дітей про свою Батьківщину (Україна, Крим) та її історію, столиці України та Криму, місто (Ялта), національних героїв, великі міста своєї країни, національну державну символіку (герб, прапор, гімн).

Краєзнавчі уявлення - чуттєво-наочні образи, які виникають на основі обізнаності дітей про природу, історію свого рідного краю, міста (селища), вулиці, заказників, пам'ятників рідного краю тощо.

Етнічні уявлення - чуттєво-наочні образи, що виникають на основі обізнаності дітей щодо своєї нації, етносу, родо-воду; знань і дотримування традицій, обрядів, ритуалів, народної етнічної символіки свого народу.

Культурологічні уявлення - чуттєво-наочні образи, що ви-

никають на основі обізнаності про культуру, побут, фольклор, літературу, містечтво свого народу, нації, етносу.

В психолого-педагогічних джерелах визначаються два способи формування народознавчих уявлень - рефлексивний, що передбачає цілеспрямоване, свідоме сприйняття нової інформації, засвоєння знань та їхню вербалізацію (відтворення в мовленні) і нереклексивний - засвоєння народознавчих знань шляхом безпосереднього наслідування зовнішнього зразка під впливом соціально-етнічної групи шляхом навіювання (К.С.Срингулян).

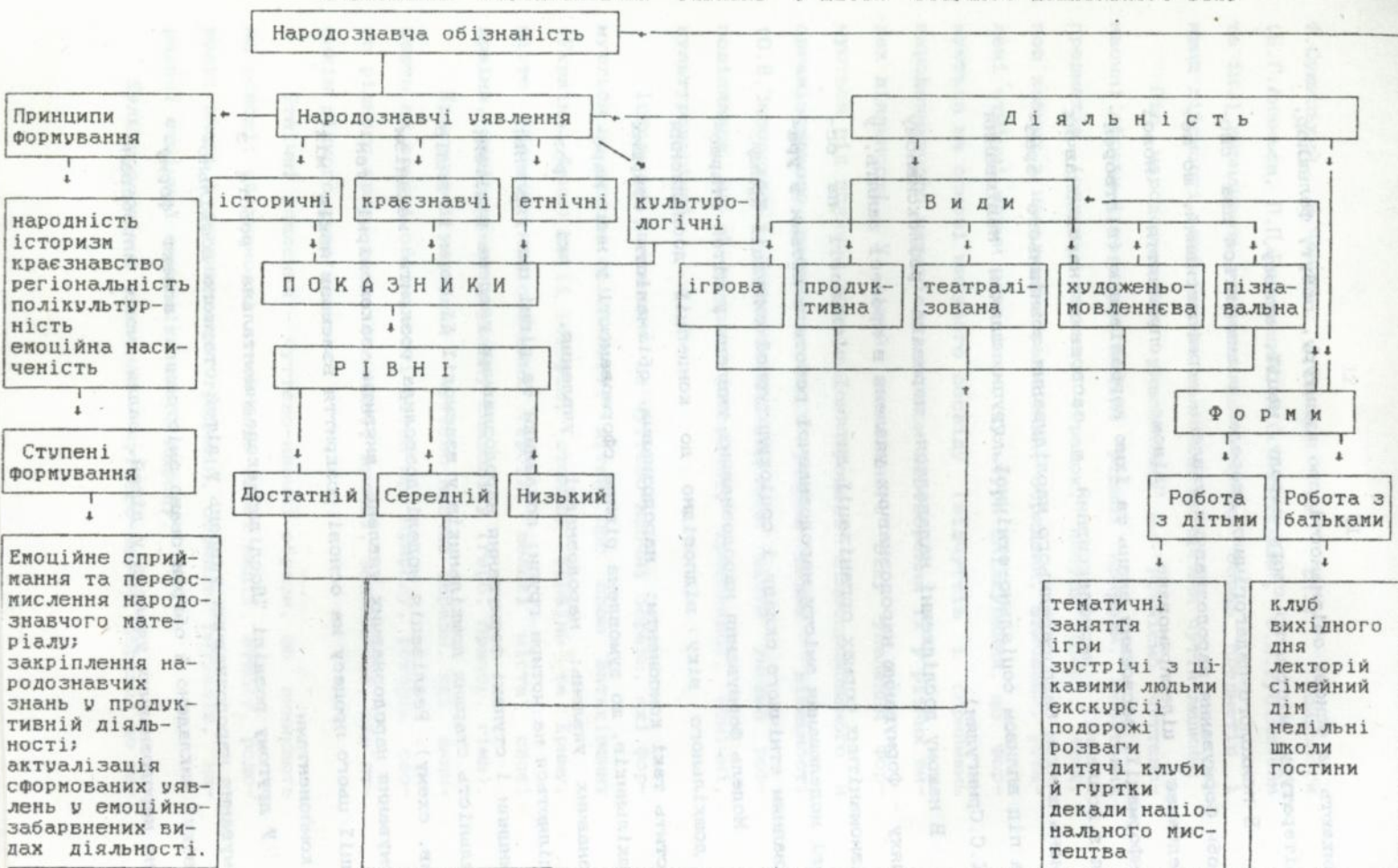
В нашому дослідженні надавалася перевага рефлексивному шляху - формуванню народознавчих уявлень в процесі занять, у різноманітних формах організації дитячої діяльності на основі моделювання змісту народознавчої роботи з дітьми з урахуванням етнічного складу і соціокультурної ситуації Криму.

Модель формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку відповідно до концепції дослідження містить такі компоненти: народознавча обізнаність старших дошкільників, що зумовлена рівнем сформованості у них народознавчих уявлень; народознавчі уявлення, які розподіляються на чотири групи; показники та рівні цих уявлень; принципи і ступені формування народознавчих уявлень у дітей; діяльність старших дошкільників у взаємодії її форм і видів (див. схему). Реалізація моделі дозволила розкрити механізм формування народознавчих уявлень, виявити закономірні тенденції цього процесу на основі розкриття взаємозв'язків між її компонентами.

У другому розділі "Дослідно-експериментальна робота з формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку" викладено й обґрунтовано змістовний аспект формування народознавчих уявлень у дітей, задля чого апробовано

Формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку

Модель

С х е м а

модель реалізації концепції дослідження, розкрито методику народознавчої роботи та впровадження педагогічних умов її ефективності, зроблено порівняльний кількісний та якісний аналіз результатів проведення констатуючого та формуючого експериментів.

У констатуючому експерименті визначалися наявність та особливості народознавчих уявлень дітей у вербалізованій (опитування) та наочній (вибір ілюстрації, фотографії) ситуаціях. Експериментальні завдання пропонувалися диференційовано до кожного з видів визначених нами народознавчих уявлень (історичних, краєзнавчих, етнічних, культурологічних).

Одержані результати засвідчили недостатню обізнаність дітей щодо історії своєї країни, Батьківщини, національної та державної символіки, національних свят, обрядів, оберегів, традицій, предметів національного побуту, фольклору, мистецтва. Старші дошкільники не орієнтуються і в географії країни та рідного краю, не знають його багатств, заказників, пам'ятних місць, національних героїв. Вони не розмежовують етнічні особливості національних культур (української, російської, татарської), які функціонують на території Криму. Коефіцієнт сформованості народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку виявився досить низьким. Так він розподілився таким чином: історичні уявлення - 0,25, етнічні - 0,22, культурологічні - 0,1, краєзнавчі - 0,6. Зауважимо, що КсФ має задовільне значення, якщо його показник дорівнює 0,6: нижче 0,6 - низький рівень, 0,6-0,7 - середній, 0,8-0,9 - достатній, 1,0 високий. Отже, краєзнавчі уявлення дітей знаходилися на межі середнього рівня.

За результатами констатуючого експерименту було виділено три рівні сформованості народознавчих уявлень у дітей:

достатній, середній та низький. Охарактеризуємо їх.

Достатній рівень. Діти впевнено і правильно відповідають на сім-вісім запитань з десяти можливих у межах кожного виду уявлень; знають свою батьківщину, країну, республіку, столицю, та великі міста України й Криму, державні символи України й Криму; легко орієнтуються в ілюстраціях, більшість з яких впізнають і називають правильно (вісім-дев'ять з десяти можливих); називають декількох національних героїв, відомих людей Криму; орієнтуються в національних та державних святах; знають українських, російських, татарських письменників, читають їхні вірші; обізнані з національним фольклором, традиціями, оберегами та звичаями народів Криму; складають розгорнуті описові розповіді. Коефіцієнт сформованості народознавчих уявлень у дітей цього рівня дорівнює 0,8-0,9.

Середній рівень. Діти цього рівня переважно правильно відповідають на три-чотири запитання (з десяти можливих) з кожного виду народознавчих уявлень; знають країну (Україну) та республіку (Крим), в якій вони живуть, столиці; називають два-три міста України та один-два - Криму; знають державні символи України; в наочній ситуації можуть самостійно впізнати і назвати одну-дві ілюстрації та ще одну-дві з підказкою дорослого; складають описи з одного-двох речень; недостатньо обізнані з предметами національного побуту, впізнають подекуди окремі предмети; невпевнено відповідають; не знають національних письменників; знають декілька віршів і фольклорних творів лише російською мовою. Коефіцієнт сформованості народознавчих уявлень дорівнює 0,6.

Діти низького рівня правильно відповідають лише одним словом на одне-два запитання з десяти можливих; у наочній ситуації впізнають одну-дві ілюстрації, називають їх без

розгорнутих розповідей; не знають, як називається країна, республіка, не орієнтуються в містах; не знають національних свят, традицій, обрядів, оберегів, побутових предметів, національної символіки. Коефіцієнт сформованості народознавчих уявлень дорівнює від 0,1 до 0,5. Показниками визначення рівнів виступили: народознавча обізнаність дітей (наявність певної кількості знань з кожного виду уявлень); кількість ілюстрацій (фотографій), які діти впізнали і правильно назвали; характер пояснювальних розповідей. У дисертації подано докладний опис означених рівнів.

Виявилося, що ніхто з дітей, які брали участь в експерименті, не піднявся до достатнього рівня сформованості народознавчих уявлень. Більшість дітей як в експериментальній (75%), так і в контрольній (77%) групах перебували на низькому рівні. Лише незначна частина дітей (25% - в експериментальній та 23% - в контрольній групах) досягли середнього рівня.

Вихідними позиціями формуючого експерименту були: орієнтація на провідні принципи народознавчої роботи в поліетнічній ситуації спілкування (народність, історизм, краєзнавство, регіональність, полікультурність, емоційна насиченість); апліфікація розумового розвитку дитини з урахуванням специфіки віку; включення дітей в різні види діяльності з максимальною пізнавальною активністю; доцільне поєднання різних форм роботи з дітьми та батьками.

Формуючий експеримент виступав як процес реалізації моделі формування народознавчих уявлень у старших дошкільників і був спрямований на формування чотирьох груп народознавчих уявлень (історичні, краєзнавчі, етнічні, культурологічні). Започатковуючи експериментальну роботу, ми зробили регіональну програму "Культура і традиції народів Криму", що виступила стрижнем побудови експериментальної ме-

тодики. Запропонована методика передбачала доцільне поєднання різних форм роботи з дітьми (тематичні заняття, ігри, зустрічі з цікавими людьми, екскурсії, подорожі, свята, розваги, дитячі клуби й гуртки, декади національного мистецтва) та батьками (клуб вихідного дня, лекторій, сімейний дім, недільні школи, гостини). Задля закріплення набутих знань діти залучалися до різних видів діяльності: ігрової (народні, хороводні, сюжетно-рольові, творчі ігри), продуктивної (фабрика-кухня, майстерня одягу, взуття, іграшок, посуду, малювання, ліплення, витинанки, вишиванки тощо), театралізованої (вистави, драматизації, театралізовані дієства), художньо-мовленнєвої (розповідання казок, читання оповідань, легенд, заучування віршів малих фольклорних жанрів, розповіді дітей), пізнавальної (клуби допитливих, екскурсії й подорожі). Експериментальні заняття будувалися такими чином, щоб діти не лише знайомилися з етнічною культурою певного народу, а й могли зіставляти традиції, звичаї, ритуали, обряди, обереги українського, російського, татарського на інших народів і втілювати їх у свою практичну діяльність.

Після завершення експериментальної роботи були проведені контрольні зрізи щодо виявлення рівнів сформованості народознавчих уявлень у дітей за завданнями, що були аналогічними констатуючому експерименту.

Порівняльний аналіз одержаних даних засвідчив досить високі показники сформованості народознавчих уявлень у дітей експериментальної групи. Так, Ксф історичних уявлень у ситуації опитування склав 0,9 у 62% дітей, 0,8 - у 30%, 0,7- у 8%. В наочній ситуації вибору - 0,8(64%), 0,9(20%), 1 (16%). На констатуючому етапі Ксф дорівнював 0,2-0,3. Ксф краєзнавчих уявлень виявився найвищим. Так, у ситуації опитування це були такі показники: 0,8 (6%), 0,9 (70%), 1 (24%); у наочній

ситуації вибору - 0,9 (76%), 1 (24%), тобто, 24% дітей вийшли на високий рівень. Зауважимо, що і на початку нашої роботи в межах цього виду уявлень Ксф був досить високим - 0,6. За етнічними уявленнями Ксф склав у ситуації опитування: 0,7 (12%), 0,8 (86%), 0,9 (42%); у наочній ситуації вибору 0,7 (16%), 0,8 (52%), 0,9 (32%). У констатуючому експерименті Ксф становив 0,2-0,3. Дані коефіцієнту сформованості культурологічних уявлень виглядали таким чином: у ситуації опитування - 0,7 (14%), 0,8 (46%), 0,9 (40%); у наочній ситуації вибору - 0,7 (12%), 0,8 (36%), 0,9 (52%). У констатуючому експерименті Ксф дорівнював лише 0,1.

За даними контрольного зрізу деякі позитивні зміни у формуванні народознавчих уявлень відбулися і в дітей контрольної групи. Та все ж показник Ксф за всіма видами народознавчих уявлень не піднявся вище 0,7.

Кількісні дані щодо рівня сформованості народознавчих уявлень у дітей контрольної та експериментальної груп представлено в таблиці.

Таблиця

Результати формування народознавчих уявлень у дітей (%)

Рівні сформованості	Початковий зріз		Кінцевий зріз	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Достатній	-	-	74	-
Середній	25	23	20	32
Низький	75	77	6	68

Як засвідчують дані таблиці, 74% дітей експериментальної групи досягли достатнього рівня сформованості народознавчих уявлень. У початковому зрізі достатній рівень був відсутнім, 20% - зафіксовано на середньому рівні (до навчання було 25%). На низькому рівні сформованості народознавчих уявлень в експериментальній групі залишилося 6% (до навчання їх було 75%). Переважна більшість дітей контрольної групи (68%) так і залишилася на низькому рівні (було 77%). Незначна частина дітей цієї групи (32%) піднялася до середнього рівня сформованості народознавчих уявлень (було 23%).

Отже, показники, що були одержані в процесі експерименту, підтвердили сформульовану нами гіпотезу, ефективність розробленої регіональної програми та методики формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку. Мета дослідження досягнута, завдання розв'язані. Основну ідею концепції - придбання народознавчої обізнаності - було реалізовано в процесі формування у старших дошкільників народознавчих уявлень.

Результати проведеного дослідження дали підставу сформулювати такі висновки:

1. Народні традиції кожного етносу спрямовані на відродження і розвиток національної культури та її інтеграцію в світову культуру і на цьому ґрунті вони були ефективними засобами духовного розвитку кожної особистості як національно свідомого суб'єкту з почуттям національної гідності.

2. Результати впровадження моделі формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку підтвердили ефективність концепції дослідження.

3. Сукупність науково обґрунтованих педагогічних умов та методики поєднання форм і видів дитячої діяльності забес-

печила формування у старших дошкільників народознавчих уявлень чотирьох видів (історичних, краєзнавчих, етнічних, культурологічних) на основі синтезу провідних принципів народознавчої роботи.

4. Ступеневе та послідовне формування цих уявлень виступило умовою придбання дітьми мінімально необхідної народознавчої обізнаності з культурою і традиціями народів Криму, що дозволяє дійти висновку про реалізацію центральної ідеї концепції дослідження.

5. Придбання такої обізнаності старшими дошкільниками підтвержує доцільність та ефективність розробленої регіональної народознавчої програми, яка була стрижнем побудови експериментальної методики формування народознавчих уявлень.

6. Результати реалізації концепції дослідження дозволили виявити деякі закономірні тенденції формування у дітей старшого дошкільного віку народознавчих уявлень:

а) чим вищими були рівні сформованості народознавчих уявлень у дітей, тим більш різноманітною та збагаченою була їх народознавча обізнаність; а з другого боку, формування народознавчих уявлень у старших дошкільників залежало від їх народознавчої обізнаності;

б) рівні сформованості у дітей народознавчих уявлень залежать від доцільності та узгодженості поєднання різноманітних форм і видів дитячої діяльності: чим доцільніше і узгодженіше була методика поєднання різноманітних форм і видів дитячої діяльності, тим вищими були рівні сформованості у старших дошкільників народознавчих уявлень.

Проведене дослідження не претендує на остаточне вирішення проблеми. Подальшого дослідження, з нашого погляду потребує вивчення процесу морально-етичного виховання дітей і формування культури спілкування в поліетнічному ди-

тячому середовищі в умовах дошкільного закладу.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Дошкільна педагогіка. Програма для дошкільних педучилищ.-К.: МО РНМК, 1992. - 1,15 др.арк.
2. Педагогіка. Програма для педучилищ. -Ялта: РИУУ, 1992. - 1,2 др.арк.
3. Виховання творчих можливостей у дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з легендами Криму: 36. мат-лоа Всеукраїнської науково-практичної конференції. -Глухів, 1993. -0,1 др.арк.
4. Семейная педагогика. Програма педучилищ (спеціальність вихователь дошкільного учредження, сімейний вихователь). -Ялта: РИУУ, 1993. -1 др.арк.
5. Програма государственных экзаменов по семейной педагогике. -Ялта: РИУУ, 1993. - 0,3 др.арк.
6. Тестовые задания для проверки знаний по семейной педагогике. -Ялта: РИУУ, 1993 - 0,7 др.арк.
7. Методические рекомендации по народоведению Крыма для воспитателей дошкольных учреждений и студентов педучилищ по специальности 0308. - Ялта: РИУУ, 1994. - 1,4 др.арк.
8. Проблемы воспитания в фольклорных памятниках Киевской Руси (в помощь студентам и преподавателям педучилищ).-Ялта: РИУУ, 1994.- 2,4 др.арк.
- 9.Прошлое в музыке и стихах. Голос Крыма, -N 25, 1995. - 0,1 др.арк.
10. Возрождение духовности в учебно-воспитательных учреждениях нового типа в Крыму.//Международный конгресс.

"Фундаментальные основы экологии и духовного здоровья человека.:Сб.мат-ов. - Партенит, 1995.-

Т.2.-с.38.-0,2 др.арк.

А Н Н О Т А Ц И Я

Редькина Л.И. Формирование народоведческих представлений у детей старшего дошкольного возраста в процессе ознакомления их с народными традициями Крыма.

Диссертация (рукопись) на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики: Южно-Украинский государственный педагогический университет им. К.Д.Ушинского. -Одесса, 1996.

Исследовалось формирование народоведческих представлений у детей старшего дошкольного возраста средствами народных традиций национальных общностей Крыма. Разработаны концепция исследования процесса формирования народоведческих представлений у детей, модель ее реализации на основе совокупности педагогических условий и сочетания разнообразных форм и видов деятельности старших дошкольников.

A N N A T A T I O N

Ludmila Redkina. Formation of Ethnic Ideas of the Children of the Eldest Pre-school Age in the Process of Their Getting Acquainted with the Crimean peoples Traditions.

The research-work (manuscript) for completion of candidate's degree of pedagogical sciences on the speciality 13.00.01 - Theory and History of Pedagogics; South-Ukrainian State Pedagogical University named after K.D.Ushinsky, - Odessa, 1996.

The conception of the research process of formation of children's ethnic ideas and the model of its realization

have been worked out on the basis of the totality of pedagogical conditions and the methods of combination of different forms and aspects of elder under school agers' activities.

Ключові слова: народознавча обізнаність, народознавчі уявлення, народні традиції, етнос, полікультурність.

440563

AB 36.735

AB 36.735